

AHMEDİ’NİN “İSKENDERNÂME”SİNDE KADIN HÜKÜMDAR MODELİ VE KRALİÇE KAYDAFA

Melike GÖKCAN TÜRKDOĞAN*

ÖZET

XIV. yüzyıl şairlerinden Ahmedi’nin “İskendernâme” mesnevisi klasik edebiyatın büyük efsanevi kişiliklerinden biri olan İskender’in hayatını ve fetihlerini anlatır. Mesnevi, dünya ve hükümdarlar tarihine yönelik önemli bilgiler içermektedir. Dünya tarihinde iz bırakan hükümdarlar arasında kadın hükümdar modelinin ele alınışı son derece ilginç yaklaşımlar sunmaktadır. Bu çalışmada, mesnevide işlenen kadın hükümdar modeli ve Kraliçe Kaydafa’ tipi ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İskendernâme, devlet, hükümdar, Kaydafa.

FEMALE RULER MODEL AND QUEEN KAYDAFA IN AHMEDİ’S “ISKENDERNÂME”

ABSTRACT

In masnavi “İskendernâme”, Ahmedi , one of the poets in XIV century, tells Alexandar’s life and conquests who is legendary person of classical literature. Masnavi contains important information concerning the history of world and rulers. Discussion of female ruler model among the rulers who left a mark in world history presents highly interesting approaches. Female ruler model discussed in “İskendernâme” and also queen Kaydafa will be considered in this study.

Key Words: İskendernâme, state, ruler, Kaydafa.

---

* Yrd. Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. meliketurk@yahoo.com

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Ahmedi'nin "İskendernâme"si klasik edebiyatın büyük efsanevi kişiliklerinden biri olan İskender'in hayatını ve fetihlerini konu edinen ve döneminin felsefi, edebi ve ilmi seviyesini başarıyla aksettiren son derece önemli bir eserdir.

Ahmedi'nin en tanınmış eseri olan İskendernâme, Türk edebiyatında yazılmış ilk manzum İskender hikâyesi olması bakımından da ayrı önem taşır. Hikâye kurgusunun içerisine yedirilen din, tasavvuf, ahlâk, felsefe, coğrafya, astronomi, metalürji, tıp, siyaset gibi pek çok ansiklopedik bilginin yanı sıra eserde "Osmanoğulları"na gelinceye kadar tüm devletler ve insanlık tarihi panoramik olarak aktarılmıştır. Bu tarih silsilesi içinde gerçek ve efsanevi kahramanlar, tarihin bir dönemine damgasını vurmuş büyük hükümdar ve komutanlar tek tek ele alınmıştır.

Dünya, devletler ve hükümdarlar tarihine yöneltmiş bu dikkat içerisinde efsanevi kahraman İskender, Kur'an'daki Zülkarneyn kıssasıyla ilişkilendirildiği için sadece güç ve iktidarın değil, aynı zamanda yeryüzünde adaletin, hakkaniyetin ve tevhid mücadelesinin temsilcisi gibi görünmektedir. Dolayısıyla mesnevide İskender "ideal hükümdar", onun kurduğu devlet "ideal devlet" modelidir.

İskender'in klasik edebiyata yansıyan tipi Makedonyalı Büyük İskender (The Great Alexandre), Kur'an'da Kehf sûresinde ismi geçen "Zülkarneyn" ve Hızır'la birlikte "âb-ı hayat"ı arayan İskender kişiliklerinin birbiriyle karışmasıyla oluşmuştur. Bu karışıklığın doğmasına sebep olan durum her iki tarihi kişiliğin hayat hikâyelerinin kesişim noktalarıdır. Kur'an'da Kehf suresinde anılan kahramana "Zülkarneyn/çift boynuzlu" sıfatının Doğu'nun ve Batı'nın hâkimi oluşundan dolayı verildiği düşünülür yine "Büyük İskender" de Doğu ve Batı'ya seferler yapmıştır.(KAYA, 2000: 675, PALA 2003:285-315)

Çalışmamıza kaynak teşkil eden Ahmedi'nin "İskendernâme"sinde iki İskender'in varlığından söz edilir. Her ikisi de cihan hâkimidir. Mesnevide, Kur'an'da ismi geçen Zülkarneyn unvanlı İskender'in hikâyesi anlatılır, bununla beraber yine de her iki kahramanın kimlikleri ve kişilikleri birbirine karışmış durumdadır. Mesnevide hikâye edilen İskender de Makedonyalıdır, Feylekus (Philiphis) un oğludur. Yeryüzünde Allah'ın bir halifesi gibi hareket eder. Allah'a bağlılığı tamdır. Dört büyük danışmanı Arestu/Aristo, Bukrat/Hipokrat, Sokrat, Felatun/Platon ona yol gösterir. Bu büyük hocaların yanı sıra Hızır da yanından eksik olmaz ona geleceğe dair bilgiler verir, çeşitli hikmetler öğretir. Hikâyenin sonunda İskender

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

kendisinden daha önce yaşamış olan Büyük İskender'in kabrine gider onun kendisine hitaben bıraktığı mesajı alır.

Hikâyede kendisine biçilen ilahi misyonu taşıyan İskender'in dünyayı baştan aşağı fethetme ülküsü onu diğer hükümdar modelleriyle karşı karşıya getirir. İskender, gücü, adaleti, hakkaniyeti temsil ederken karşı güç durumunda olan diğer sultanlar İskender'in özelliklerinin tam zıddını gösterirler. Buna göre efsanevi İran sultanı Dara'dan itibaren Doğu'nun ve Batı'nın, İran'ın ve Turan'ın tüm sultanları güçlü, diktatör, zalim ve davranışlarında keyfidirler; inanç sistemi olarak da putperestliği benimsemişlerdir.¹

Tüm bu iktidar ve hakkaniyet mücadelesi içinde ayrıcalıklı bir yeri olan tek bir kişilik vardır: Kadın hükümdar Kaydafa. Magrip Sultanı Kaydafa, karakteri, basireti, akıl ve vicdani hasletleriyle İskender'in rakibi olan tüm sultanlardan farklı bir görünüm arz etmektedir.

Kaydafa Kimdir?

Kaydafa,² ilk olarak Taberi tarihinde anılmıştır. (ONAY, 2004: 309)

İskender-i Zülkarneyn'in ilk manzum hikâyesinin yer aldığı Firdevsi "Şehnâme"sinde de geçmektedir. İskender'i Keyâni soyundan bir hükümdar olarak gösteren Firdevsi, eserinde Endülüs kraliçesi Kaydafa'dan de bahsetmektedir. Şehnâme'ye göre Kaydafa İskender hakkında kötü niyetler taşımaktadır. Bunu duyan İskender de denizi Kaydafa'nın ülkesini su altında bırakacak şekilde kazdırır. (ŞİŞMAN, 2007:148)

Ahmet Talat Onay, Burhan-ı Katı'dan naklen "Bir hatun adıdır ki melike-i Berda idi. İskender'le muharebe edip akıbet mağlup oldu." bilgisini vermektedir. (ONAY, 2004: 309)

Evliya Çelebi de Kaydafa'dan bahseder. Seyahatnâme sahibine göre Hz. Adem'den 5075 yıl sonra İskender dünyaya hakim olur. Bir tek İstanbul, Makedonya ve İzmir'in hükümdarı olan Kaydafa'yı alt edemez ve kendisine verdiği sözden dolayı ona savaş ilan edemez. Payitahtı olan Elbruz Dağı eteklerine dönünce tüm vezirleriyle istişare eder, bu duruma çareler arar. Maiyetinde olan

¹ Çalışmada Ahmedi'nin İskendernâmesi üzerindeki inceleme ve değerlendirmeler AHMEDİ, İskendernâme (Haz.: Dr. Yaşar AKDOĞAN) www.kulturturizm.gov.tr e-kitap adlı eser üzerinden gerçekleştirilmiştir.

² Bu isim çalışmamıza kaynak teşkil eden eserde "Kaydafa" olarak alınırken Evliya Çelebi ve Şehnamede "Kaydefe" "Kaydafa" şeklinde yazılmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Hızır'ın yönlendirmeleri ve yardımıyla yedi yüz bin işçi çalıştırarak Karadeniz'i Makedonya üstlerinden keser. Üç yıl süren ve her aşaması Hızır tarafından belirlenen bu müthiş çalışmanın sonunda Kaydafa'nın tüm şehirleri su altında kalır. Hiç kimse kurtulamaz. Bu olaydan sonra Karadeniz ve Akdeniz birleşmiş olur. (KAHRAMAN ve Dağlı, 2008: 10-11)

Efsaneye göre İzmir civarındaki "Kadifekale" ismini Kraliçe Kaydafa'dan almaktadır. Ayrıca eski İstanbul'un İskender tarafından Kaydafa'nın elinden alınarak kurulduğuna dair söylenceler de vardır. (BAL, 2008:39)

Kadın Hükümdar Modeli

Ahmedi'nin eserinde üç kadın hükümdarın adı geçmektedir. Her üçü de iktidarlarında başarılı, güçlü, adil yöneticiler olarak dikkat çekici vasıflara sahiptir. Bu, kadın aklının ve iradesinin yetersiz olduğuna dair o döneme ait kanaatlere aykırıdır. Ahmedi kadın hükümdarları anlatırken bazı vesilelerle söz konusu kanaate değinir ve kendisinin bu konudaki düşüncelerini belirtir. Buna göre Ahmedi, tarihte devletlerini insaf ve adaletle yürüten güçlü kadın hükümdarlar tanımıştır. Sadece kadın olmaları sebebiyle liyakatsiz sayılmalarını kabullenmez. Ancak, anlatılan hükümdarlardan birinin bir yerde zaaf gösterdiğini tespit ettiğinde zayıflığın kadınsı bir özellik olduğunu belirtir.

Mesnevide anlatılan kadın sultanlardan yalnız Kaydafa İskenderin çağdaşı ve rakibidir. Diğer iki Sultan'dan biri olan Bahmen'in kızı Hümay, İskender'in kendisinden önce gelen hükümdarların ahvaline dair Aristo(Arestu) ya yönelttiği sorunun karşılığı olarak anlatılan İran'ın efsanevi hükümdarları tarihi içinde zikredilir. Hümay, Behmen'in oğlu Dârâ büyüyüp olgunlaşınca kadar tahtta kalmış ve bu süre içinde ülkesini başarıyla yönetmiştir. (Ahmedi, b.5757-5765) Diğer kadın hükümdar Cengiz soyundandır.

Kendisinden önceki hükümdarların tarihini öğrenen İskender, bu kez kendisinden sonra dünyayı kimlerin idare ettiğini merak eder. Dünya tarihini anlatan Aristo geleceğe dair bilginin sahibi olarak Hızır'ı gösterir. Hızır, Hz. Muhammed'e gelinceye kadar olan İran saltanatını özetledikten sonra Hz. Peygamberden sonraki zamanlarda zuhur eden Cengiz Han'ı ve Moğol devletinin tarihini anlatır. Bu bölümde Cengiz soyundan gelen Hudabende Muhammed Han kızı Olcaytu ve saltanatı da konu edilir

Şaire göre Olcaytu "akıl" "adalet" "cömertlik" ve "din" gücüyle donanmış yetkin bir sultandır. Yetki ve otoritenin bir kadına yakışmayacağını düşünen dönemin zihniyetine cevaben üstünlüğün

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

cinsiyette değil insanın sahip olduğu donanımda olduğunu şöyle vurgular:

Gerçi hâtûn-ıdı ol dâ-nâ-y-ıdı
Kâr-dân-ıdı vü nîgû-râ-y-ıdı

Her ne işi dutdı-sa bitürdi ol
Padişahlığı başa yitürdi ol

Niçe avret var-durur erden ulu
Niçe er vardur ki avretten alu

Ne-durur erlik sehâ vü akl u dîn
Kimde kim var bu üçü erdür hemîn

(Ahmedi, b.6637-6640)

İskendername'deki kadın hükümdar tiplerinin üçüncüsü hikâyede İskender'i gerçek anlamda mağlup edebilen tek kahraman olan Kraliçe Kaydafa'dır

Hükümdar Kaydafa, aynı zamanda, bir katalizör gibi İskender'e biçilen "akıl" "itidal" "adalet" ve "hakkaniyet" rolleriyle arasını açar. İskender, mesnevi boyunca Allah'ın halifesi gibi hareket eder, yeryüzüne adalet ve tevhidi yaymak gibi bir misyonu icra etmek için bitmek bilmeyen bir fetih sürecini başlatır. Buna mukabil karşısındaki düşman hükümdarlar sınır tanımayan, "tamahkâr", "zalim", "cahil", "putperest"lerdir. İskender'in karşısındaki duruşuyla Kaydafa, İskender'in dünyayı ele geçirme hareketinin meşruiyetini yıkar. Çünkü bu kadın hükümdar kendi sınırlarını çok iyi çizen, rakibinin üstün özelliklerini hakkaniyetle takdir eden, dünyaya dair bilgece bir tutum geliştirmiş, tarihi ve güncel siyasi gelişmeleri gerçekçi olarak değerlendirebilen güçlü bir şahsiyettir.

Geleneksel olarak mesnevilerde kadın kahramanların genellikle güzellikleri ve kadınsı yanlarıyla görünmelerine karşın Kaydafa, İskendername'de şahsiyetiyle ön plana çıkmıştır. Kaydafa, bir yanıla güçlü ve bilge bir hükümdar diğer yanıla merhametli, duygusal ve anaçtır. Allah inancına sahip bu hanım hükümdar dünyanın ve tüm dünyevi iktidarların faniliği konusunda İskender'i bile uyuracak kadar feraset sahibidir.

Sultanı tanıtan ilk beyitler onun en belirgin özelliği olarak "akıl" yetisinin üzerinde durmaktadır.

Var-ıdı Magribde bir hoş şehriyâr
Mülki bî-hadd ü çerisi bî-şümâr

Lîki hâtun-ıdı Kaydâfa be-nâm
Hükmi altında anuñ magrib temâm

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Kâr-dân-ıdı vü hem pâkîze-rây
Akl-ıla her müşkile ukde-küşây

Akl ider cümle müşkil işi hal
Akl olmayanda çoh olur haleb

(Ahmedi, b.4520- 4523)

Sultan Kaydafa, hikâyeye bu tasvirlerle girer. Mısır'a yerleşip İskenderiye'yi kuran ve dünyanın büyük bir kısmını elinde tutan İskender'e dair haberler Sultan Kaydafa'ya ulaşır. Kaydafa adı dillerde efsane olan Hükümdar'ı bir gün karşısına çıkacağını sezerek önceden tanımak ister. Sanatının gücüyle tanınmış bir Çin'li nakkaşı Mısır'a gönderip İskender'in gerçeğe çok yakın bir resmini sipariş eder.

Buldu bir nakkâş kim Magrib-zemîn
San'atından tolmuş-ıdı nakş Çîn

İtmiş-idi ömrini ol işde sarf
Dutar-ıdı Mâni-yi Nakkâşa harf

Aña Kaydâfa buyurdı kim vara
Nicedür İskenderüñ yüzün göre

Nakş idüp vasfin u şekl ü hey'etin
Heykel ü resmin ü reng ü sûretin

Mısrda Magrib-zemîne irgüre
Tâ anı Kaydâfa nicedür göre

(Ahmedi, b.4529- 4532)

Kaydafa, gelen resme bakarak İskender'in karakterine ve gücüne dair yorumlar yapar onu ölçüp tartar ve Allah'ın onu Doğu ve Batı'nın hükümdarı olarak takdir ettiğini hisseder. Bu mısralarda Kaydafa'nın henüz karşılaşmadığı halde kendisi için tehdit olabilecek bir durumu akıl ve sağduyuyla önceden analiz ettiğini görebiliyoruz. Onun bu özelliği İskendernâme'de çizilen ideal devlet adamı modeline de uymaktadır. İskender de aynı şekilde rakibi hakkında soruşturma yapmakta hatta eski devirlerde yaşayan hükümdarların hallerini bile yanından hiç ayırmadığı dört bilgin: Aristo, Platon, Hipokrat ve Sokrat'la analiz etmektedir.

Hikâyenin devamında İskender'e de Mağrip sultanı hakkında haberler ulaşır. Kadın hükümdar Kaydafa, güzelliği, akli, olgunluğu ve gücüyle İskender'in meclisinde anılır.

Mısrda birgün içerken şah şâd
Kıldılar Kaydâfayı katında yâd

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Aldılar anuñ cemal ü hişmetin³
Zikr itdiler kemal ü rütbetin

Şâh anuñ vasfın çün işitdi temâm
Diledi k'ol dah'ola hükmine râm

(Ahmedi, b.4541-4543)

İskender bu müreffeh ülkeyi ve güçlü hükümdarını hüküm altına almak ister ve Kaydafa'ya elçi gönderip kendisine tâbi olmasını haraç ve vergi ödemesini ister.

Şâh Zülkarneyn İskender benem
Hasm pamâl idici server benem

Maşrık u magrib benümdür la-muhâl
Baña virbinmek gerekdür pâc u mâl

(4546-4547)

Kaydafa, elçilerle İskender'e oldukça düşündürücü bir cevap yollar. Ona, "dünyaya hâkim olduysan anlamış olmalısın ki dünyanın kararı yoktur, kimseye yar olmaz" der. Allah'ın ilahi takdiri gereği dünyayı yöneten aktörler devamlı değişmektedir. Bir güçlü hükümdarın ortadan kalkmasına bir başkası vesile olmaktadır. Kaydafa bunun sebebini Allah'ın her varlığa belli bir mühlet tanınmasına ve sonunda bir ecel takdir etmesine bağlar. Vadesi dolan bir bahaneyle ortadan kalkmaktadır. Kaydafa, İskender'e sorar: ortadan kaldırdığı büyük hükümdar Fur'un ölümü İskender'den midir yoksa Allah'ın takdiri mi?

Pâdişehsin ü felek bende saña
Şâhlar cümle ser-efgende saña

Sen ki olduñ devlet-ile feylesûf
Bulmaduñ mı dünya haline vukûf

Bilmeduñ mik'anda yoh-durur karâr
Geh azîz ider kişiyi gâh hâr

...

Mâl u genc-içün gerekmez bunca renc
Âkıbet çün ayruguñdur mâl u genc

Düşmen öldüğine olma şâdumân
Sen dahı çün ayruguñdur mâl u genc

Saltanat çün âkıbet zâyil olur
Biñ yıl-ısa dahı bî-hâsıl olur

³ Kelime, alıntı yaptığımız kaynak olan AHMEDİ, İskendername (Haz.: Dr. Yaşar AKDOĞAN) www.kulturturizm.gov.tr e-kitap adlı eserde bu imla ile geçmektedir.

Fûrî sen m'öldürdüñ iy şâh-ı ecel
 Fûrî öldüren ecel-durur ecel
 Bulmadı kimse ecelden hîç emân
 Bulası dahı degüldür bî-gümân
 Fûr-ı Hindîyi Hak öldürdi yakîn
 Arad'İskender bahânedür hemîn
 Nedür İskender Süleymân kim ola
 Kim Hak emrinsüz elinden iş gele
 (Ahmedi, b.4558-4571)

Kaydafa, dünya mülkü için bu kadar ihtirasın neye mal olabileceğini İskender'e hatırlatırken kendi gücünü de yabana atmaması gerektiğini hissettirir. Behmen, Kâvûs, Keyhüsrev, İsfendiyar, Lühresb Güstasp gibi efsanevi güce sahip hükümdarların hiç biri Mağrib ülkesini haraca bağlayamamıştır. Kaydafa, İskender'e gücünü bu şekilde ifade eder, ona bir nevi gözdağı verirken sözlerini yine hikmetli bir sona bağlar. Aralarında bir komşuluk söz konusudur. Dünya malı için komşu hakkını çiğneyen "ehl-i din" değildir.

Behmen ü Kâvûs u şâh İsfendiyâr
 Rüstem-i Destân u hem Sâm-ı Süvâr
 Pâdişeh Keyhüsrev ü Lühresb şâh
 Behmen-i Şîr-efgen ü Güstâsb şâh
 Magribe kimse bulardan gelmedi
 Kimse bu yirüñ harâcın almadı
 Şâha budur maslahat kim bu kelâm
 Gelmeye dahı dilinden ve's-selâm
 Kendüzinden bizi bîzâr itmeye
 Konşıyı özinden dil-âzâr itmeye
 Düşmen olmah koñşıya âyin degül
 Koñşıy'âzürd'idin ehl-i dîn degül
 (Ahmedi, b.4584-4590)

Bu sözler İskender'i Kaydafa'yı hükmüne alma arzusundan caydırmaz. Büyük ve tam donanımlı ordusuyla harekete geçer. Yolundaki ilk güçlü hisar, kızını Kaydafa'nın oğlu Kanderuş'a veren hükümdar Varka'ya aittir. İskender onu esir alır.(Ahmedi, b.4602-4605) Yoluna devam eden İskender, Kanderuş'u da ele geçirir. Bu sahnede bir de hile düzenler. Vezirini hükümdar gibi gösterip Kanderuş'u cellada teslim ettirir. Kendisi de hükümdar nezdinde itibarı olan birisi rolünde Kanderuş'un kendisine bağışlanmasını diler.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/7 Fall 2009*

Kanderuş'la birlikte Mağrib'e tebdil-i kıyafet giden İskender'in amacı, kadın hükümdarı ve onun devleti yönetişini yakından izlemektir.

Kaydafa, oğlunu yolda karşılar ve başından geçenleri ondan dinler:

Ser-güzeştin didi bir bir Kanderûş
Dutdı anuñ sözine Kaydâfa gûş

Son söz'ol oldu ki şeh bî-ters-nâk
Bini itdürürdi cellâda helâk

Lîki binümle gelen bu nev-cüvân
Baña îsî bigi cân itdi revân

Şâhdan dileyüben aldı beni
Ölmiş-iken ol diri kıldı beni

(Ahmedi, b.4645-4648)

Hikâyenin bu sahnesinde bir kadının sezgi ve basiretinin ona nasıl bir güç kattığı ustaca resmedilmektedir. Kaydafa, oğlunun kurtarıcısı olarak karşısına çıkan İskender'i ilk bakışta tanıyamaz ancak, onda bir padişahın kendine has duruşunu ve yüz ifadesinde güçlü bir hükümdarın çizgilerini görür.

İlçiye Kaydâfa çün kıldı nazar
Gördi anda padişahlıktan eser

Yazılı alnından devlet âyeti
Dikilü önünde nusret râyeti

Zâhir ü Bâtın kamu fazl u kemâl
Sûret ü Sîret kamu hüsn ü cemâl

Didi kim ilçi bu resme olmaya
Kimseden bu nev'a ilçi gelmeye

(Ahmedi, b.4653-4655)

Önce Allah'a şükredip ardından bu meçhul yabancıya minnetini bildirir. Saraya döndüğünde önceden yaptırdığı tasvire bakarak İskender'i teşhis eder. Elçi kılığındaki İskender'i büyük bir şölenle ağırlayıp isteklerini dinler ve ona bir ahlak dersi verir. Tamahkârlığın çirkinliğini ona hatırlatırken kendi gücünü de bir kez daha vurgular.

Didi kim İskenderi dîv-i gurûr
Aldayıban akldan eyledi dûr

Fikr kılmaz mı aceb kim hırs-ı mâl
Âkıbet kişiyi ider pâyimâl

Renc-ile niçe ki direr genc ü zer
Dahı hırsın yinemez ol nâm-ver

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Kızıl altun hırsına olan rehîn
Kara toprah toyurur anı hemîn

(Ahmedi, b.4674-4677)

Kaydafa, İskender'i altın tahtlar üstünde ağırladıktan sonra onu tanıdığını resmini göstererek belirtir. Bu, İskender'in hayatta karşılaştığı en tehlikeli durumdur. Doğu ve Batının hükümdarı olan Zülkarneyn'in hayatı, serveti, tüm devlet ve itibarı hiç ummadığı bir şekilde düşmanın elindedir. Kaydafa'nın karşısında son derece savunmasız durumda olduğunu açıkça gördüğü o an büyük bir korku ve pişmanlık yaşar. O an Kaydafa da bir sınav vermektedir. İskender'e daha önceden söylediği tamahkârlığın çirkinliği, dünya iktidarının geçiciliği ve hırslarına mağlup olan sultanların zülüm işlediğine dair söylediği sözler bir yandadır; dünya hükümdarı olan İskender'i oracıkta öldürterek hem onun iktidarına ve servetine sahip olup hem kendisine yönelttiği tehdidi ortadan kaldırmak imkânı diğer yanında. Bu durumun canlı tasvirleri tüm mesnevinin belki de en gerilimi yüksek en başarılı bölümüdür. İskender'in maceralarının anlatıldığı bu geniş hacimli eser boyunca bu, İskender'in çaresiz kaldığı tek pozisyonudur.

Bahdı gördi kendüzinden bir misâl
K'anda inkâr itmege yohdur mecâl

Gördi düşmiş cânı düşmen dâmına
Lerze düşdi korhundan endâmına

....

Şeh belâ dâmında olmuşdı esîr
Kimseden yog-ıdı aña dest-gîr

Lîki çün anda yog-ıd'aña ecel
Gelmedi ol vartada aña halel

(Ahmedi, b.4709-4715)

Kaydafa'nın bu andan itibaren takındığı tutum adalet ve minnet duygularını bir kadına has zarafet ve duyarlılığını gözler önüne serer. Kaydafa, İskender'e oğlunun canını bağışlamış olmasından dolayı kendisinin de ona kıymayacağını belirtir.

Pes didi Kaydâfa k'iy şâh-ı cihân
Gam yime kim saña benden yoh ziyân

Bâde eyle nû tut göñlüñi şâd
Kıssasını gussanuñ hiç itme yâd

Memleket sinüñ-durur u taht-ı âc
Uş ayaguña fidî zerrîne tâc

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Sana benden yoh-durur u taht-ı âc
Gam yime iy pâdişâh-ı nâm-ver

Oglum elünde-y-di kıymaduñ âña
Ben dahı lâ-büd kıyamazam saña

(Ahmedi, b.4710-4721)

Böylece zemininde karşılıklı bağışlamanın yer aldığı bir dostluk tesis edebileceklerini umarak İskender'e anlaşma teklif eder. İki müttelik ve komşu ülke olarak birbirlerini savaşta ve barışta desteklemelerini öngören bu anlaşmayı İskender de reddedebilecek durumda değildir. Kadın hükümdar ölümle gelecek mutlak bir zaferin değil, iyilikle kazanılacak bir dostluğun peşindedir.

Pes didi kim gel kasem yâd eylegil
Dostlıh binümle bünyâd eylegil

Kim bizümle yağılıh kılmayasın
Mülküme leşker çeküp gelmeysin

Dostumı dost bilesin hemîn
Düşmenüne düşmen olasın yakîn

İtmeyesin kâd mülk ü mâluma
Hem hasâret leşker ü a'mâlüme

Üstüme gelmeysin tezvîr-ile
Baña mekr itmeyesin tedbir-ile

Çünkü bu andı idesin yâd sen
Sini virbiyem yirüñe şâd ben

(Ahmedi, b.4729-4734)

İskender beklemediği bir anda mağlup olmuş ve sonra ummadığı bir bağışlanmayla karşılaşmıştır. Bu durum onu oldukça huzursuz eder. Kaydafa'nın lutfu onun için ağır bir yükür. Şair, İskender'in kıskanç ve kindar olduğunu içine düştüğü durumun onun için katlanılmaz olduğunu ifade eder. Kaydafa'nın altında kalmak yeteri kadar ağırken, tutmak zorunda olduğu söz yüzünden Doğu ve Batı'nın tek hâkimi olma imtiyazını da kaybedecek olan İskender Kaydafa'nın ümit ettiği dostluğu ve iyi niyeti taşıyamaz.

Gel işit imdi ki Zülkarneyn şâh
N'itdi ol mülke çün oldı kîne-hâh

N'eyledi Kaydâfanuñ peymânını
Nice vîrân itdi hân ü mâhını

Katı gayretlü-y-di Zülkarneyn şâh
Hem dahı cebbâr-ıdı vü kîne-hâh

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Diler-idi magrib ü maşrık bile
Cümle aña bende vü çâker ola

Aña çünkim olmadı Kaydâfa râm
Kullıgınd'anuñ bulunmadı temâm

Gayret odı yahdı anuñ cânını
Tamarında huşk kıldı kanını

(Ahmedi, b.4756-4762)

Ülkesine geri döndüğünde gece gündüz içine düştüğü bu durumdan çıkış yolu arar. Verdiği sözden dönmek hükümdar'a yakışmaz ancak, yeryüzünde kendisine tâbi olmayan bir memleketin var olması da kendisi açısından kabul edilemez bir durumdur. Sonunda kendisini bu durumdan sıyrılmanın yolunu keşfeder. Kaydafa'nın ülkesi deniz kıyısında ve deniz seviyesinin biraz altındadır. Mesnevi'de "Rum yüksekte Mağrip alçakta" şeklinde ifade edilir bu durum. Aynı zamanda iyi bir mühendis olan İskender, bunu kullanmayı düşünür. Planlarını yapıp ülkedeki herkesi seferber eder. Gece gündüz çalışıp bir boğaz kazarlar ve Kaydafa'nın tüm ülkesi bir gecede sular altında kalır. Ülkede sağ kalan olmaz.

Soñra fikri buña irdi kim vara
Bahr-ı Rûmun sâhilin bir bir göre

K'ola bir yol bulına anda kim vara
Oradan garba su-y-ıçun ide yol

Tâ ki bahruñ suyn ayırup ala
Oradan Kaydâfa mülkine sala

Bir mühendisdi Sikender kim cihân
Cev cev olmuşdı kıyâsından ayân

Bir yiri bulup kıyâs itdi dürüst
Kim oradan ol su anda vara cüst

Pes memâlikde ser-â-ser her ki var
Ol araya cem' itdi şehriyâr

İRte gıce dimedin pîr ü cüvân
Ol arada işlediler çoh zamân

Bir zamân işleyicek oldı temâm
Ol ki İskender Bogazıdur be-nâm

Çün gerekce yiri kazup deldiler
Ayırup deryâyı ana saldılar

Rûm yüce Magrib alçahdur ayân
Lâ-cirem su ol yaña oldı revân

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Bahrdan olup revân deryâ-yı âb
 Eyledi Kaydâfanuñ milkin harâb
 Gark oldu cümle ol şeh'r ü diyâr
 Fikr-ile gör meger k'itdi şehriyâr

(Ahmedi, b.4766-4778)

İskendernâme'yi oluşturan hikâyelerin sonunda mutlaka hikâyeden bir ders çıkararak "Mevize" bölümleri gelir. Kaydafa destanının sonunda verilen "Mevize" bölümünde şair, Magrip ülkesinin bir hileyle yıkılıp gidişini kadın hükümdarın gerektiği yerde gereken sertliği gösteremeyişine bağlar.

Fursatında düşmene viren emân
 Ola ol Kaydâfa bigi bî-gümân

Gerçi kim Kaydâfa ulu şâh-ıdı
 Akl'anuñ her nesneden âgâh-ıdı

Oldı İskender işinde kûr u ker
 Lâ-şek "İzcâel-kazâ amyî'l-basar"

Çün bulasın düşmeniñe dest-res
 Fursatı te'hîr itme bir nefes

Bir nefes nedür dime kim rûzigâr
 Bir nefesd'ider besî-nakş âşikâr

Düşmenüñi bulıcah olma zaîf
 Bulmadın kuvvet kayusun yi harîf

(Ahmedi, b.4779-4785)

Mesnevîde yer alan üç kadın hükümdarı da Ahmedi eserinde belirlediği "ideal hükümdar" çizgisine yakın tasvir etmiştir. Kaydafa da hikâyede ideal hükümdarın sahip olması gereken tüm vasıfları haiz görünürken son noktada şair, kadınca bir zaaf ve saflık olarak değerlendirdiği mağlubiyeti yüzünden onu eleştirir. Kesin zafere götürülen yol dururken hayatı pahasına dostluk kurmaya çalışmayı mesnevî şairi akıl ve irade zafiyeti olarak değerlendirir ve okuruna "işini kadınlara bırakma" nasihatinde bulunur.

İşüñi avretlere tarh itmegil
 Hâlüñi oğlanlara şerh itmegil

Kim olaruñ dîni akılı az-durur
 Sehl nesne bunları tîz azdurur

(Ahmedi, b.4795-4796)

Sonuç

Ahmedi'nin İskendernâme adlı mesnevîsi Dünya tarihine dair içerdiği bilgilerin yanı sıra bir dönemin devlet- siyaset anlayışının

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/7 Fall 2009*

da sözcülüğünü yapmaktadır. Eser bu yönüyle ideal devlet ve hükümdar modelinin irdelendiği, siyaset ahlakına dair yorumların aktarıldığı bir siyasetnamedir.

Bu çalışmamızda eser üzerinden kadın hükümdar Kaydafa tipinin ele alınışını inceledik. "Siyasetnâme"lerde konu edilmeyen kadın hükümdar modeline Ahmedi'nin yaklaşım tarzını gösterdik. Kadın devlet yöneticisi olgusuna getirdiği yorumlarıyla Ahmedi'nin eseri özel bir öneme sahiptir. Mesnevîde, dönemin genel kanaati olan kadın aklının yetersizliğine dair hükümler zaman zaman yansıtılmıştır. Çalışmamızda bu tespitleri de aktarırken, şairin kadın hükümdar modeline yaklaşımdaki olumlu ve objektif tutumunu özellikle vurguladık. Ayrıca mesnevîlerde genellikle aşk nesnesi olarak güzelliği ve dişiliğiyle tanımlanan kadın kahramanın bu eserde aklı, iradesi ve izlediği politikaları ile ele alındığına da dikkat çekmek istedik.

KAYNAKÇA

- AHMEDİ, İskendernâme (Haz.: Dr. Yaşar AKDOĞAN) www.kulturturizm.gov.tr e-kitap
- BAL, Mustafa(2008) Nedim Gürsel'in Öykü ve Romanlarında Kent ve Kadın,Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- KAHRAMAN Seyit Ali ve Yücel Dağlı (2008). Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul, İstanbul: YKY 1.-2. ciltler
- KAYA Mahmut (2000) "İskender" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul
- ONAY, Ahmet Talat (2004). Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, İstanbul: MEB yay.
- PALA, İskender (2003) "İskender mi Zülkarneyn mi?" Akademik Divan Şiiri Araştırmaları, LM Yay. İstanbul
- ŞİŞMAN, Bekir ve Muhammed Kuzubaş (2007). Şehnâme'nin Türk Kültür ve Edebiyatına Etkileri, İstanbul: Ötüken yay.
- ÜNVER, İsmail(1983). Ahmedi, İskendernâme, Ankara: TDK yay.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*